

АНОТАЦІЯ

Лю Ся. Виконавська специфіка наративних жанрів вокальної музики. –

Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 02 – Культура і мистецтво за спеціальністю 025 – Музичне мистецтво. Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського, Міністерство культури та інформаційної політики України, Харків, 2021. – Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, 2021, Міністерство освіти і науки України, Суми, 2021.

Актуальність теми представленої кандидатської дисертації пов'язана з тим, що взаємодія в музиці суто музичних і позамузичних явищ продовжує залишатися у фокусі підвищеної уваги дослідників, які репрезентують як музикознавство, так і інші області гуманітарних знань. Все більш відчутна необхідність зв'язку музичної науки і практики звертає нашу увагу на певні синергетичні ефекти в музиці, і один з основних тут – це взаємодія власне музики (суто музичних, звукових, звуко-процесуальних закономірностей) і вербального тексту (сфери позамузичних проявів – конкретних образів, персонажів, подій і так далі).

Одним з понять, пов'язаних з вербальним текстом, який має свої специфічні якості, є «наратив», що розуміється як сукупність пов'язаних між собою подій або вражень (як реальних, так і уявних, у тому рахунку художніх), що складають художній текст оповідного характеру. Наративом вважається також процес презентації художнього тексту наративного характеру – як літературного, так і іншої мистецької природи. Вивчення наративного як особливої властивості (або комплексу властивостей) вокального музичного твору з наративним текстом, його потенціалу, виконавської специфіки та особливостей сприйняття слухачем, буде актуально як в теоретичному, так і в практичному напрямках.

Огляд наукових джерел в рамках представленого дослідження насамперед стосується наукових праць з питань наратології як теорії оповіді (теорії наративу та напрямків її застосування, як теоретичних так і практичних; аналітичних моделей для дослідження механізмів дії та проявів наративності художнього твору тощо). Теорія

наративу почала розвиватися у 60-ті роки XX століття, цей процес набуває обертів і на сьогоднішній день має серйозний потенціал не тільки стосовно мовознавства, але й психології, філософії, мистецтвознавства. Ми спираємося на ґрунтовне дослідження теорії нративу німецького філолога та теоретика літератури Вольфа Шміда, представника нратологічного підходу, «Нратологія». Ця комплексна наукова праця з її детальною системною характеристикою та окресленими шляхами подальших наукових розвідок має як теоретичне, так і практичне, зокрема, педагогічне значення. «Нратологія» В. Шміда є певним результатом розвитку теорії нративу, що представлений в першу чергу у наукових працях західно-європейських та американських лінгвістів, серед яких відомими та авторитетними є такі вчені, як Дж.-М. Адам, Р. Бароні, Р. Францозі, Д. Херман, В. Лабов, Дж. Фелан та П. Рабинович, С. Онега та Х. Ланда. Наукові розвідки інших вчених у цій галузі не мають такого всеохоплюючого системного характеру, як дослідження Шміда, вони найчастіше присвячені окремим аспектам нративу на прикладі конкретного художнього (а саме літературного) твору. В цьому контексті серед наукових результатів вчених – представників східноєвропейської науки, зокрема, української та російської, слід назвати статтю К. Куткової, що містить один зі стратегічних поглядів на нратив у дослідженнях ідентичності; наукові праці В. Тюпи, а саме статтю-нарис про сучасну нратологію; наукові статті В. Андрєєвої, О. Гуцуляка, В. Кривоноса, О. Леонтович, В. Сирова, дисертацію О. Леонтьєвої про точку зору в нративі на матеріалі порівняльного аналізу сучасних російських коротких оповідань і їх перекладів німецькою мовою. Треба згадати також дослідження у сфері теорії нративу М. Баль, Ж. Женетт, Ф. Е. Маус, Чжао Іхена, Ван Мінге. Окремо відзначимо наукову працю музиколога К. Негуса, у якій предметом дослідження є нративний час у популярних піснях сучасної естради, але подібне дослідження є скоріше винятком із загального тезаурусу нратологічних розвідок.

Мета дослідження – обґрунтувати поєднання теорії нративу з практичними виконавсько-інтерпретативними завданнями втілення образів у вокальній музиці.

Об'єктом дослідження є європейська академічна вокальна музика; **предметом** – нративні жанри вокальної музики та їхня виконавська специфіка. **Матеріалом**

дослідження обрані виконавські інтерпретації відомих камерно-вокальних творів, зокрема балад Ф. Шуберта, Р. Шумана, Ф. Ліста, М. Глінки, А. Рубінштейна, та вокально-сценічних творів, а саме оперних творів Дж. Россіні, Ж. Бізе, Дж. Верді, А. Дворжака у театральному втіленні та жанрі кіноопери).

Досвід отримання нової інформації шляхом засвоєння знань суміжних наук давно відомий своєю плідністю і перспективністю. Прикладом подібних знахідок в музикознавстві кінця ХХ – початку ХХІ століття став попит на тематику зі сфери соціології, психології, філософії, зокрема, в руслі впливу новітніх наукових підходів на самосвідомість потенційних носіїв сучасної когнації в художніх практиках. Своєрідний «перегляд» засад традиційного музикознавства, що спричинений необхідністю вирішення певного кола «одвічних» питань музичного мистецтва, дав плідні результати саме завдяки взаємодії різних сфер гуманітарних знань, залученням їхніх теорій та когнітивних моделей у поле дії музичної науки, а також завдяки концентрації уваги музикологів на питаннях музичного виконавства.

Одним з традиційних питань для музичної науки є синтез мистецтв, взаємодія «чистої» музики з іншими мистецькими сферами, зокрема, словом та сценічною дією (остання, як правило, теж пов'язана зі словом). Актуальність цих питань підтверджується музичною практикою як минулого, так і сучасності, в якій питання виконання та інтерпретації музики зі словом завжди мають особливі додаткові завдання, цим словом обумовлені: фонетичні, інтонаційні, емоційні, смислові. Поглиблене вивчення цього питання спонукає звернутися до царини мовознавства, щоб засвоїти ті знання та когнітивні підходи, які мають стосунок до вербальних закономірностей. Зокрема, однією з цікавих теорій, що відображає особливості деяких вербальних текстів, є теорія наративу.

Необхідність залучення до наукового обігу виконавського музикознавства теорії наративу обумовлена прямими проявами культурно-детермінованих психологічних установок в області як композиторської творчості, так і музичного виконавства. Ці прояви можуть виглядати і як одиничні явища, і як ґрунтовні, зокрема, жанрові закономірності, що накладає на виконавця особливі завдання збереження жанрової специфіки виконуваного твору. І у камерно-вокальних, і у

великих (в тому рахунку сценічних) вокальних жанрах виконавець, презентуючи свою виконавську версію, втілює образну концепцію, що в певних умовах має наративний характер, а це в цілому впливає на виконання і сприйняття. Історично зумовлена наративність психологічних установок на формування виконавських традицій сольного співу породжує особливе єднання слова та музики. Вступаючи в опозицію або перетинаючись, вони взаємодіють, створюючи в зонах своїх контактів безліч нових явищ, які нерідко виходять за рамки сфери виконавських інтерпретацій; творять нові форми музичної комунікації, її етичні та естетичні виміри, що відповідають сучасним слухацьким установкам, ціннісним орієнтирам.

Отже, затребуваність теми дисертації обумовлена:

- 1) теоретичною і практичною необхідністю специфізації наративної теорії на ґрунті вокально-виконавської інтерпретації;
- 2) наявністю у композиторській та виконавській практиці різних з точки зору прояву наративу музичних жанрів, а також пов'язаних з ними актуальних питань виконавського втілення та інтерпретації в умовах сьогоденної культурної ситуації, яка позначена надзвичайним різноманіттям музичних стилів та жанрів, проблемами актуалізації академічного музичного мистецтва для сучасної публіки, питаннями розвитку музичної науки, зокрема, у взаємодії з іншими сферами гуманітарних знань;
- 3) відсутністю в науковому дискурсі з питань вокального мистецтва системної розробки аспектів заявленої теми.

У процесі розгортання логіки дослідження були задіяні наукові джерела з таких напрямків музичної науки і гуманітаристики: теорії і практики вокального мистецтва в історичному і методологічному аспектах; теорії музичної інтерпретації в аспектах музичного мислення, жанру, стилю і форми в музиці, виконавської процесу, зокрема, в ретрансляції на вокально-виконавську творчість; історико-культурологічних та музикознавчих теорій, пов'язаних з композиторською творчістю в області вокальної; мовознавчої, філософської, психологічної, зокрема, наративної проблематики.

У дослідженні представлена наративна теорія як частина музикознавчого апарату. У дисертації вперше визначено наратив як концепт гуманітарних наук (мовознавство, психологія, філософія) в аспекті певних передумов його залучення до

науки про музику; введено до наукового обігу музикознавства ряд наукових джерел з наратології, які збагачують уявлення про основні тенденції та проблематику гуманітаристики; виявлено специфіку вокально-виконавського мистецтва як сфери задіяння теорії наративу; охарактеризовані наративні жанри камерно-вокальної та вокально-сценічної музики; висвітлені інтерпретаційно результативні закономірності музично-виконавського процесу крізь призму наративу як жанрової ідентифікації; запропонована когнітивна модель наративно-виконавського аналізу інтерпретаційної діяльності вокаліста, створена на основі авторської класифікації проявів наративу; диференційовані і термінологічно визначені шляхом екстраполяції основних термінів і понять наративної теорії на музикознавчий понятійний апарат фактори наративно-виконавської драматургії, які у своїй взаємодії, спрямованій виконавцем, обумовлюють певний художній результат; розглянута наративна складова у виконавських трактуваннях окремих творів наративних жанрів, а саме балади та опери; визначено пріоритетні напрямки подальшого дослідження специфіки наративу у музичному мистецтві (семантичний, функціонально-структурний, жанровий, виконавський).

Підсумовуючи основні характеристики наративності, ми визначаємо, що в галузі музики наративність слід розуміти як особливу якість музичного твору, зокрема, вокального, що спирається на оповідальність (як вербальну, так і досягнуту засобами музичної виразності). Наративна оповідальність пов'язана, з одного боку, з послідовною подієвістю та нею обумовленою сюжетністю, з іншого боку, вона характеризується емоційною і етичною оцінкою оповідачем-наратором (композитором та виконавцем) відображених подій. У вокальній музиці провідником наративу насамперед є слово, однак тільки ті жанри вокальної музики можна визначити як наративні, де власне сам словесний текст та його музичне втілення (як композиторське, так і виконавське) мають наративні якості. Це балада (камерно-вокальна музика) та опера (вокально-сценічні жанри). Баладу нами визначено як наративний жанр прямої дії, оперу як наративний жанр комплексної дії. Виконавська специфіка визначених наративних жанрів вокальної музики спирається як на їх

історично усталену жанрову природу та композиторське рішення, так і на комплекс виконавських засобів, обраний вокалістом-інтерпретатором.

Основні положення і висновки дисертації можуть стати перспективною основою для подальших наукових досліджень, присвячених наративності в музичному мистецтві, для різножанрових робіт, пов'язаних з вивченням закономірностей, можливостей і прийомів виконавської інтерпретації, зокрема, у вокальній музиці.

Результати дисертації можуть бути залучені в якості основного і додаткового теоретичного і методичного матеріалу до навчальних курсів, що пов'язані з вивченням музичної інтерпретації, історії вокального виконавства, основ вокальної методики для студентів вищих навчальних музичних закладів, а також для використання у педагогічній, просвітницькій, публіцистично-критичній діяльності культурних і громадських діячів, педагогів, психологів, соціологів, мовознавців.

Залучення наративної складової до вокально-виконавської творчості є перспективним для виховання концертних та оперних виконавців високого професійного рівня.

Ключові слова: наратив, наративність, жанр, жанрова ідентифікація, балада, опера, виконавська специфіка, вокальна музика, подієвість, оповідальність.

ОСНОВНІ НАУКОВІ РЕЗУЛЬТАТИ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ВИСВІТЛЕНО В ТАКИХ ПРАЦЯХ АВТОРА

Статті в наукових фахових виданнях України

1. Лю Ся. Наратив у вокальній музиці: жанровий аспект. *Аспекти історичного музикознавства* : зб. наук. статей. Харків : ХНУМ, 2019. Вип. XVIII. С. 230—242.
2. Лю Ся. Специфіка дії наративу в оперному жанрі. *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти* : зб. наук. статей. Харків : ХНУМ, 2019. Вип. 55. С. 170—183.

3. Лю Ся. Балада як наративний жанр камерно-вокальної музики. *Аспекти історичного музикознавства* : зб. наук. статей. Харків : ХНУМ, 2020. Вип. XXI. С. 123—136.

Праці у наукових зарубіжних виданнях

4. Лю Ся. Специфіка прояву наратива у музичному мистецтві: жанровий аспект. *Музика півночі*. Хейлунцзян, 2018. №38. С. 67, 123. (китайською мовою)

5. Лю Ся. Специфіка проявлення наратива в музиці: жанровий аспект. *European Journal of Arts : Scientific journal*. Vienna : Premier Publishing, 2020. № 3. Р. 111—115.